

Mikulášek, Alexej

Cesty slovenské teorie překladu

Opera Slavica. 1997, vol. 7, iss. 3, pp. 64-66

ISSN 1211-7676

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/117003>

Access Date: 27. 11. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

Janaszek-Ivaničková (stejně jako někteří jiní referenti a referentky) se hněvá na polské, české a jiné badatele, kteří pochybují o existenci postmodernismu nebo dokonce o něm nechtějí nic vědět. Mohla by se hněvat i na některé autory literárních děl. Například Jan Křesadlo začal být označován za postmodernistu, čemuž se úporně bránil a tvrdil, že je to nesmysl (někdy také výrokem, že je to blbost). Nebude tedy jednoduché přesvědčit různé dosud žijící autory, že jsou postmodernisty (bez problému bude možné označit takto nebo i jinak už nežijící autory).

Má-li být hlavním znakem postmodernismus destrukce vyprávění (jak se občas tvrdí), pak nejde o nic nového pod sluncem, neboť to už tu v dějinách literatur několikrát bylo. Zdá se ostatně, že tradiční vyprávění se už zase začíná vracet, takže by se mohlo usoudit, že začíná období postpostmodernismu. A to jak ve střední Evropě, tak i jinde.

Antonín Měšťan

Cesty slovenské teorie překladu

K otázkám teórie a dejín prekladu na Slovensku III. Zostavila Katarína Kenížová-Bednárová. Bratislava, Ústav svetovej literatúry SAV 1995. 174 s.

Překlad jako forma recepce jinonárodních literatur plní celou řadu funkcí (např. Pavol Winczer píše o funkcích splujících, věcně informativní, reprezentativní, literárně informativní, stimulační a ideově-estetické, která je v ostatních funkcích „rozpuštěná“ – srov. Funkcie prekladov z poľskej literatúry v slovenskej kultúre od r. 1945. *Slavica slovaca* 20, 1985, č. 4, s. 339 - 344) a má nezastupitelnou úlohu v meziliterárních a mezikulturních vztazích. Ve slovenském literárním prostředí – a obecněji v podmínkách konstituujícího se vědomí tzv. malých národů – sehrává překlad i roli důležitého nástroje kulturně historického sebeuvědomění, a to na základě reflexe odlišnosti, „cudzosti“ a specifčnosti. Dokladem intenzivně pociťované potřeby komplexního, systematického výzkumu překladatelské teorie i praxe na Slovensku, jenž si vyžaduje širokou týmovou spolupráci, jsou tři svazky sborníku nazvaného *K otázkám teórie a dejín prekladu na Slovensku*, jehož třetí svazek přináší metodologicky nejzajímavější podněty.

Badatelský tým může navazovat na vcelku bohaté tradice slovenské translatologie, která se v posledním desetiletí odklání od lingvistického chápání překladu a směřuje do oblasti semiologické, receptivní a komparatistické. Zdá se, že zvláště v teoretické větvi navazuje spíše na podněty D. Ďurišina (který řadu hypotéz – v návaznosti na zahraniční výzkumy srovnávací literatury – dnes obecně přijímaných vyslovil již v monografii *Teória literárnej komparatistiky* z roku 1975) než na tradici představovanou Míkovou teorií textu a teorií komunikace A. Popoviče (srov. *Teória umeleckého prekladu*, rovněž z roku 1975). K této tradici přistupují podněty např. J. M. Lotmana, M. M. Bachtina, U. Eca, teorie postmoderny, tzv. kostnické školy apod.

Sborník obsahuje devět studií, které editorka tematicky rozdělila do tří okruhů, z nichž se zaměříme (z metodologických příčin) na první. Studie *Intertextualita - úloha pre prekladateľa?* od Bogumily Suwarové-Marčokové je polemickým příspěvkem na téma překladu postmoderní literatury. V duchu dekonstruktivismu problematizuje některé tradiční překladatelské pojmy („invariant“, „posun“, „šum“ atp.) a soudí, že „ak tradičný preklad spočíva na dodržaní v podstate jediného – neraz už veľmi komplikovaného (!) – štýlového algoritmu“, pak si překlad „intertextuálne polymorfného“ textu vyžaduje textově realizovat „tisíce faziet protihlasov, ktoré prichádzajú z časovo i tvarovo najodľahlejších zón literatúry“ (s. 15). Z tohoto zjištění vyvozuje závěr, že literární texty, které se vyznačují zviditelňováním intertextuálního významového pole (s. 14), budou v překladatelské praxi vyžadovat „takú mieru tvorivosti, ktorej výsledkom už nebude preklad“, nýbrž jakýsi „kvázi-preklad“, tj. „nové dielo predstierajúce preklad“, (s. 16) takže se de facto stírají hranice „medzi písaním a prekladanim“ (tamtéž). Tento resultát je dosti polemický, snad záměrně vyostřený, neboť domyšleno do důsledků vzniká každé dílo (nejen postmoderní) na pozadí jiných děl, existuje v jakémsi „intertextuálním“ recepčním nebo typologickém poli. Podobné nesnáze nastávají při překladu kalambúru (srov. Blahoslav Hečko: *Dobrodružstvo prekladu*. Bratislava 1991). Ztotožnění překladu s uměleckou tvorbou se nám jeví jako příliš exponované – spíše půjde o novou kvalitu uměleckého překladu beletrie, jakkoli je v postmoderních textech onen „multisémantický priestor“ (s. 13) rozsáhlejší.

Stěžejní státi sborníku je studie Libuše Vajdové *Recepčná tradícia a preklad*, která je nejvýraznějším svědectvím posunu od lingvistického ke kulturologickému (J. M. Lotman), receptivnímu chápání překladu. Autorka volila formu poznámek a úvah „všeobecného rázu“ a studii rozdělila do čtyř částí: první upozorňuje na „význam recepčnej problematiky pre myslenie o preklade“ (s. 19), druhá analyzuje pojem „cudzosti“ jako příznakového rysu překladu (tamtéž), třetí rozebírá pojem „recepčnej tradície“ a závěrem se autorka vrací k problému podmíněnosti „akejkoľvek recepčnej aktivity kultúrnou orientáciou prijímajúceho prostredia“ (tamtéž). Jakkoli nejsou úvahy L. Vajdové systemizovány, mají jasnou vědeckou logiku. Zdůrazňují – v návaznosti na D. Ďurišinu, ale i v polemice s ním - všeobecnou receptivitu „voči impulzom z okolitého prostredia“ (s. 21) a fakt, že překlad není pouze interpretací originálu, ale je „interpretáciou urobenou z hľadiska iného prístupu, inej reality, iného prostredia“ a definuje jej mj. esejisticky: „Je to otázka, preložená formou odpovede“ (s. 25). Překlad a překladovost jsou podle autorky všudypřítomné a univerzální, přičemž „cizí“ literatura se jeví jako souhrn recepčních aktů „prijímajúceho prostredia“. V tomto bodě však nemůžeme zcela souhlasit, neboť podoba, obraz objektu není výlučně záležitostí aktivity subjektu, nepodobá se aristotelské formě, která se zmocňuje pasivní látky. Jde více méně o dialog, podmiňovaný v nemenší míře objektem, tedy recipovanou literaturou, texty, originálem atp... Zajímavá je autorčina úvaha o překladatelském procesu, který je teleologický, „násilný“ a jehož cílem není „najdokonalejší ekvivalent originálu“, nýbrž „velmi informativny spôsob narúšania, aklimatizácie a deformácie cudzieho tak, aby sme ho mohli akceptovať“ (s. 28). Vyplyvá to mj. i z faktu čtenářské realizace textu, neboť čte-

ni je silně asociativní proces, a co je nesrozumitelné, to čtenář spíše vynechává než analyzuje, popř. se „lektúra udržuje na úrovni, která je jej vlastná a na ktorej čitateľ dielu rozumie“ (s. 33). S výše uvedeným omezením lze přijmout i badatelskou analýzu pojmu recepční tradice, kterou definuje jako „celok prekladov a ich recepčných aktov“, a soudí, že ji možno též chápat „ako rôzne typy čítania a interpretácie, ktoré vznikli v procese recepcie“ (s. 35). Protože obsahuje „celú prekladateľskú minulosť“, je také „akousi zásobárňou literárnych riešení“ (tamtéž), přičemž zahrnuje všechny jevy, jež se mohou „zúčastniť na tvorbe“ a přispívat „k obrazu cudzej kultúry“ (tamtéž). Zahrnuje tedy fakta literárního i zdánlivě mimoliterárního rázu (její přímo formulovanou heterogenitu signalizuje široce chápaná kulturní realita, zahrnující např. vizuální reklamu, útržky informací z rozhovorů, televizní zpravodajství, turistické průvodce atp., tedy nikoli jen realitu textovou nebo metatextovou). Recepční tradice se L. Vajdové jeví jako výraz určitých tradic vysílajících i přijímajících prostředků, přestože jim nikdy úplně neodpovídá a „často nezachováva ani ich reprezentatívne črty“ (s. 36). Je heterogenní, hierarchicky uspořádaná, schopná restrukturalizace a reaktualizace.

V závěrečné části autorka mj. varuje před tzv. „fetišizací odlišnosti“, neboť podle ní žijeme v evropském kulturním prostoru, v němž specifické rysy se tyčí jen „na pozadí společného základu“ (s. 42). V opačném případě by nemohly existovat kulturní kontakty i tvůrčí napětí.

Další dva oddíly sborníku jsou věnovány jiným než metodologickým problémům. Na recepci jinonárodních literatur ve slovenském prostředí se zaměřují např. Karol Tomiš (*Preklady maďarskej literatúry v slovenskej literárnej kultúre I.*), Marián Gazdik (*Prekladanie a recepcia anglickej prózy v slovenských časopisoch v rokoch 1960 - 1969*) nebo Mária Kusá (*Preklady ruskej dramatickej spisby na Slovensku v medzivojnovom období*). Z hlediska analýzy různých recepčně překladatelských přístupů zaslouží pozornost i studie Dagmar Sabolové *Ohlas Manzoniho Snúbencov na Slovensku*, která sleduje osudy literárního textu rozmanitě zhodnocovaného, např. i mravoučně. Závěr sborníku pak přináší dvě studie, které sledují problémy nejbližší úzce chápané translato-logii. Uměleckou hodnotou překladu se zabývá Zuzana Malinovská-Šalomonová ve studii *K Hečkovmu prekladu rezeauovského cyklu Harvého Bazina* a Jana Truhlářová v recenzně pojatém příspěvku *Sklamanie z textu. Roland Barthes v slovenskom preklade* sleduje adekvátnost - v rovině významové a stylistické - převodu textu odborného.

Úsilí badatelského týmu zřetelně navazuje na výsledky slovenské translato-logie 70. a především 80. let (spojené se jmény B. Hochela, B. Hečka, A. Popoviče, D. Šlobodníka, J. Vilfkovského, P. Winczera ad.), využívá i podnětů jinonárodních, jež vnímá „receptivním pohledem“, a neváhá formulovat ani názory vyostřené, provokující k polemice a diskusi. Zdá se, že tvrzení Miloše Tomčíka, že „tento výskumný tým má ... perspektívny program“, není frázi.

Alexej Mikulášek